

OPPILAAN TUEN MUUTOKSET KOSKEVAT MEITÄ KAIKKIA KOULUYHTEISÖSSÄ / 24.1.2011 Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu

Ryhmäkeskustelun teemoja:

1. Mitä asioita, teemoja päivän alustuksista on erityisesti jäänyt sinulle mieleen?

KOLMIPORTAINEN TUKI

On todella tärkeä lähtökohta oppilaan tuessa, että erilainen oppija- käsitteenä korvautuu OPPIJALLA, jolla on erilaista tuen tarvetta (huom. kolmiportainen tuki) ja ERILAINEN OPPIJA- termi poistuu, sillä kaikkihan olemme erilaisia ja erilaisuuden korostaminen on tällöin turhaa. Tärkeätä on myös se, että rinnalla pohditaan aina oppilaan vahvuuksia. Koulun käyttämät mittarit kallistuvat helposti arvioimaan kognitiivisia taitoja. Jokainen meistä tietää, että useimmilla oppilailla on myös erilaisia vahvuuksia, joita voidaan käyttää hyväksi heikomman alueen vahvistamisessa. Nämä tulee aina kirjata ja siinäkin tarvitaan opettajien välistä yhteistyötä.

- YLEINEN TUKI
  - riittääkö tuki > seurantalomake 1. PEDAGOGINEN ARVIO
  - TEHOSTETTU TUKI
  - > riittääkö tuki, 2. OPPIMISSUUNNITELMA
  - ERITYINEN TUKI
  - 3. PEDAGOGINEN SELVITYS > Erityisen tuen päätös >
  - 4. HOJKS
- Ø KAIKKIEN OPETTAJIEN ARVIOINTI JA ROOLI KOROSTUVAT!

2. Miten siirrytään tasolta toiselle, niin että oppilaan oikeus toteutuu? (Opettajien eri käsitykset kolmiportaisuudesta; toisen oppimissuunnitelma voi olla toisen HOJKS?, miten toteutuu yhteistyö vanhempien ja oppilaan kanssa)
3. Miten ja missä vaiheessa opetusharjoittelussa otetaan esille sekä teoriassa että käytännön harjoittelussa uudet lainmuutokset?
4. Onko syytä norssien käyttää yhteneviä toimintamenetelmiä kolmiportaisessa tuessa esim. harjoittelun, opetussuunnitelmien, käytännön toteuttamisen, lomakkeiden suhteen, vai toimivatko norssit yhteistyössä oman kuntansa koulujen kanssa vai toimiiko jokainen yksikkö omalla tavallaan? Perustele ehdotuksesi!

5. Mitä olennaisia muutoksia laki tuo oppilashuollon toimintaan?
6. Uuden lain vaikutukset koulutyöhön?
- opetussuunnitelmatyön eteneminen
  - rehtorin vastuu ja tuki uudistukselle (resurssien käyttö ja kohdentaminen, ryhmämuodostukset, oppilaiden tarpeen kartoitus, oppilashuollon toiminta, opettajien keskinäinen tiimityö, (yhteisopettajuus), vertaistuki yms.),
  - lisääkö opettajan työtä (opettajan pedagogisen vastuun ja osaamisen lisääminen yhteistyössä, moniammatillisuus, eriyttäminen, yhteisopettajuus, arviointi, selvitys)
  - selventääkö kodin vastuunottoa > oppilaan ja huoltajan osallisuus koulunkäynnin järjestelyihin
  - auttaako suunnittelemaan paremmin > tuottaako panostus tulosta
  - vähentääkö ongelmia myöhemmässä vaiheessa
  - voiko olla ratkaisevaa oppilaan tulevaisuudelle
7. Mitä jatkoa / seurantaa toivotte tälle koulutuspäivälle?

Koska keskusteluun varattu aika on lyhyt, niin toivon, että kaikki ryhmät käsittelevät 1. kysymyksen ja 7. kysymyksen lisäksi kaksi muuta kysymystä ryhmän intressin mukaan. Jokaisen ryhmän tulee valita keskuudestaan sihteerin, joka kirjaa ryhmän mielipiteet läppärillä muistiin ja ne lähetetään yhteyshenkilö Annele Laakoselle, annele. laaksonen@utu.fi, joka koostaa ne ja lähettää yhteenvedot kaikille osallistujille. Mikäli ehditte käydä useammankin kysymyksen läpi, siitä on aina hyötyä meille kaikille. Rehtori Soili Mynttinen on luvannut järjestää meille sekä työskentelytilan että läppärit. Mikäli haluatte ottaa oman läppärinne mukaan, se on ok!

Ryhmätyöskentelyyn on varattu aika kello 13 -14.15 (sisältää kahvit). Sen jälkeen jokainen ryhmä esittää tiivistetysti, (n. 6-7 min.) mitä on saanut aikaan. Aikataulu on tiukka, mutta yritetään pysyä siinä. Yhdenkin kysymyksen läpikäyminen 1. ja 7. voi tuoda meille kaikille hyödyllisiä asioita esiin.

Antoisaa koulutuspäivää ja kiitos jo etukäteen teille ryhmän vetäjät!

Terv. Annele

1. Mitä jäi mieleen päivän alustuksista?

- Millä tavalla tieto saadaan kentälle?
- Miten ensimmäinen porras toteutuu luokassa?
- Oman koulun toimintakulttuurin kehittäminen/vastuut/kuka hoitaa mitäkin
- systemaattisen järjestelmän luominen
- siirros erityisopetuksesta luokan- ja aineopetuksen puolelle
- miten viedään OKL:een
- miten voidaan ohjata harjoittelijoita pedagogiseen arviointiin
- kolmiomalli ei ole havainnollinen/ samantyyppisiä termejä/Oppimissuunnitelma – HOJKS – mitä oikein tarkoittaa
- miten tieto siirtyy alaluokilta yläluokille (tai jo esikoulusta tai päiväkodista), etenkin jos oppilaita tulee useista kouluista?
- arviointi, miten toteutuvat – kuka tekee
- mitä on ne konkreettiset toimet käytännössä/luokassa, koulutusta
- resurssit (raha ja aika)!!
- yhteissuunnittelua tarvitaan valtavasti – mistä aika?
- toinen opettaja (luokanohjaaja) jaksaa/kiinnostuu enemmän kuin toinen; saavatko kaikki tasa-arvoisesti tukea?
- 9 luokan päättöarviointi / arviointi suhteessa muihin / jatko-opinnot
- mikä on OKL:n osuus ja mikä koulun
- kuka valvoo, että toteutuu koulussa? Rehtori? Miten valvotaan? Mikä on opettajan harkinta?

2. Tulevaisuus

- termien avaaminen kouluttajille/opettajille
- käytänteiden seuranta
- OHR –ryhmä - muuttuuko rooli ja miten
- kaavakkeiden täytön koulutusta / pohdintaa / tehdään selkeäksi ja helpoksi, auttaa opettajaa käytännössä
- koulutetaan opettajia eriyttämisessä (mitä se oikeasti tarkoittaa)
- verkkomateriaaleja/ muita materiaaleja eriyttämisen tueksi (vaikka E-norssi)
- peruskoulun päättöarvioinnin pohtiminen / tieto yksilöllisestä opetussuunnitelmasta ja arvioinnista 2. asteen opintoihin?
- kuka kouluttaa OKL:n ja didaktikot?

3. Harjoittelukoulujen yhteisiä käytänteitä?

- yhteinen materiaali helpottaisi työtä (harjoittelijoille)
- kirjattava harjoittelun OPS:iin
- mihin kohtaan ajoitetaan OKL:ssa
- kouluttaminen ei voi jäädä erityispedan harteille – muuten ei saada vakuutettua kaikkia ja hoitaminen jää edelleenkin erityisopetukselle

4. Norssit yhteistyössä kunnan kanssa

- norssilla ei voi olla ihan erilaiset käytänteet kuin kunnalla

Erityisopetuksen muutosten koulutus 24.1.2011 Wiikin normaalikoulussa

RYHMÄ 2: Annele Laaksonen, erityisopettaja, Turun norssi, Maija Kojo, luokanopettaja, Hämeenlinnan norssi, Tiina Juutilainen, erityisopettaja, Tampereen norssi, Taneli Nordberg, kielenopettaja, Helsingin normaalilyseo, Marina Martinoff, kielenopettaja Wiikin norssi ja Tuija Saarivirta, erityisopettaja Rauman norssi

Mitä ajatuksia heräsi päivän aiheista?

- opetussuunnitelman auki kirjoittaminen
- miten kaikki aineenopettajat saadaan mukaan ja ymmärtämään muutostarve
- miten käytännön tasolla asia hoidetaan?
- mallitapauksia ei ehkä vielä ole paljon esittää?
- onko tutkittu, miten yksi aineenopettaja pystyy luokassa havainnoimaan? Todellisuudessa luokassa on useita erityisen tuen tarvitsevia oppilaita. Kenen havainnointikyky riittää havainnoimaan kaikkien tarpeet?
- Aineenopettajilla on suuri pelko, miten kykenee havainnoimaan ja miten jaksaa kirjoittaa raportit ja paperityöt?
- Meneekö lapsi pesuveden mukana? Paperityö koetaan usein jo tehdyksi työksi ja käytännössä ei ehkä muisteta enää asiaa
- miten eriytetään
- Turussa esim. oman norssin opettajat keräsivät eriyttämispankkia, löytyi paljon hyviä ideoita
- erityisopettajana ei ole kiva mennä neuvomaan työtovereita, koska silloin voi syntyä vastustus ja ajatus, että erityisopettaja ei tee hommiaan
- pedagogisen arvion kohtaa voitaisiin keventää, se ei edes kaikille ole selvinnyt vielä
- samanaikaisopetuksessa käydään pedagogista keskustelua samalla, mutta sen kirjaaminen pitäisi tapahtua nopeasti havaintojen jälkeen
- terminologian sisäänajo on hankalaa
- käytännön koulutusta kaikille koulussa, ei oman henkilökunnan joukosta, vaan muualta
- kaikki eivät pääse koulutuksiin
- YTE -kouluttajia (yleinen, erityinen ja tehostettu tuki = YTE) on esim. Turussa ja se on onnistunut

Mitä muutoksia laki tuo oppilashuollon toimintaan?

- tarve pohditaan yhdessä ja suunnitellaan ja päätökset on tehtävä oppilashuollossa
- oppilaaltakin tulee kysyä asioita. Monet oppilaat haluavat olla luokassa. Toisaalta nykyisin on jo tehty tällaista.
- kirjaamisesta tulee paljon lisätyötä
- toivotaan ketterää työkalua

Uuden lain vaikutukset opettajan työhön?

- kirjaaminen lisääntyy
- tukiopetus? Saadaanko rahaa siihen?
- yhteistyö vanhempien kanssa

Parhaat positiiviset asiat ja mahdolliset uhkatekijät?

positiivisia asioita	negatiivisia asioita
<ul style="list-style-type: none"> - kulttuurimuutos - pieniä ilonaiheita ja niistä nauttimista. Oppiminen on sitä, että jokainen menee eteenpäin - asenteen muutos - ainesisällön asiantuntijat tukevat erityistä tukea tarvitsevia. Nykyisin häiriöoppilaat usein poistetaan luokasta - kolmiportainen idea oli hyvä ja selkeä - oppilaantuntemus nostetaan esiin - kielenkäyttö tulisi kaikille ymmärrettävämmäksi - erityisopettajan antaman "koppiopetuksen" suhde luokassa tapahtuvaan opetukseen järkiperaistyisi - voi tuoda rauhaa eriyttämiseen, voi eriyttää vain jossakin pienessä asiassa	<ul style="list-style-type: none"> - resurssipula - paljon oppilaita ja havaintojen tekemisen vaikeus - koulun kontolle on laitettu kaikki - kaikkien pitää nykyideologian mukaan olla samassa tilassa - erityiskouluun on siirretty turhaan mm. maahanmuuttajia. Miksi erityiskoulun opetustapoja ei voida saada tavalliseen kouluun? - miten vastataan koulutustarpeeseen?

Milloin opetusharjoittelussa otetaan mukaan erityisopetuksen muutokset?

- haasteellista esim. aineenopettajakoulutuksessa
- myös lahjakkaiden opetuksen huomioiminen olisi tärkeää
- Wiikissä ja muissakin norsseissa joutuu joka tuntisuunnitelmassa huomioimaan edes yhden erityisen tuen oppilaan
- auskultanteille on puhuttu lakimuutoksesta
- miten kaukana opetusharjoittelijoiden ohjaaminen on, kun pitäisi saada koko opettajakunta ja rehtori ymmärtämään asia
- lähdetään pienestä muutoksesta liikkeelle, yritetään edes yhden oppilaan asiaa huomioida

HYVÄ IDEA KERÄTÄ ERIYTTÄMISTAPOJA ESIM. LEARNING CAFE –MENETELMÄLLÄ

Pitäisikö norssien tehdä yhteistyötä vai yhteistyötä kunnan kanssa?

- Toiveena, että tälle päivälle tulisi jatkoa ja norssit kokoontuisivat yhdessä opetussuunnitelmatyössä ja lisäksi kiinnittyisimme kunnan toimintaan
- ei norssit irrallaan toisistaan, vaan yhdessä
- Hämeenlinnan kaupungin puolella on hyvä oppilaan itsearviointimalli mukana pedagogisessa arvioinnissa

Miten saadaan yhteneväisyyttä siihen, että samassa koulussa olisi edes jollakin tavalla sama linja tehostetusta tuesta ja erityisestä tuesta? Miten tuen portaista seuraavalle ja sitten seuraavalle?

- onko erilaisuus uhkatekijä?
- HOJKS ei saa olla ymmärrettynä yhtä kuin yksilöllistetty oppiaine
- vaatii keskustelua työyhteisössä varmaan aika paljon

Muuta :

- mitä tarkoittaa, että oppilas selviytyy? Riittääkö siihen 5?
- jotkut vanhemmat vaativat tukea lapselleen jo, kun hän saa "vain" seiskoja
- jos oppilas on vain laiska, niin milloin aletaan tarjoamaan tukea?
- jos ei yleisopetuksen arvioinnilla selviä viitoselle. Tukitoimet kokeiltava. Keskustelu vanhempien kanssa, miten koti tukee ja mikä heistä on riittävä selviytyminen. Voi olla eri asia eri oppilaille.
- tarvitaan täsmennystä arviointiin edelleen. Näyttö? havainnointi? seuraaminen? opettajan oikeusturva? Päiväkirjaan kirjaaminen on myös tärkeää. Onko oppilaalla halukkuutta oppia?

Mitä koulutukseen jatkoa?

- omaan kouluun koulutusta jatkossa

OPPILAAN KOLMIPORTAINEN TUKI KOSKETAA KAIKKIA KOULUYHTEISÖISSÄ, 24.1.2011, Viik / Ryhmä 3.

1. Miten ja missä vaiheessa opetusharjoittelussa otetaan esille sekä teoriassa, että käytännön harjoittelussa uudet lainmuutokset.

- systemaattisimmin koko erityisopetusta koskeva lainsäädäntö tulee esille syv. opetusharjoittelussa; suurryhmäohjaukset, teemaseminaarit

- eriyttäminen tulee kaikissa harjoitteluissa

- pedagogisen havainnoinnin opettaminen alusta lähtien (observoinnit, tuntien kuuntelut)

- opiskelijoitten keskusteluryhmät, joissa mietitään toimimista moniammatillisessa työyhteisössä

- luokanopettajakoulutukseen kuuluvan erityispedagogiikan kurssin sisältö tarkistettava

2. Millä tavalla yleinen tuki dokumentoidaan?

Siinä vaiheessa, kun pedagoginen arvio alkaa tuntua tarpeelliselta, mietitään mitä oppilaan kanssa on jo tehty (ks. kaavake, Kummi 2) ja listataan toimenpiteet paperille.

Merkittävää tukiopetus, osa-aikainen erityisopetus, eriyttäminen, ohjaus- ja tukipalvelut, kodin kanssa tehty yhteistyö jne.

Tai voisiko ratkaisu olla: Yhteinen asema tietokoneella; jonne tiettyihin kansioihin talletetaan tärkeät asiat (pääsy tietyillä tunnuksilla)

3. Toivomme Norssien omaa Kelpo-koulutusta.

OPPILAAN KOLMIPORTAINEN TUKI KOSKEE MEITÄ KAIKKIA / ryhmä 4

Soili Mynttinen, Minna Törrönen, Elisabet Backlund-Kärjenmäki, Susanna Aartolahti-Tikkanen, Raija Haapalahti, Tarja Tuppurainen.

Tehtävä 1.

Koskee kaikkia opettajia

- Elementit ovat samat, mutta tuen määrä ja intensiivisyys muuttuu
- Varhainen puuttuminen vaikuttaa erittäin hyvältä ja kuinka eri tavalla tehokkaasti voidaan toimia
- Eriyttäminen on tärkeää; luokanopettajan ja aineopettajan roolit korostuvat
- Pedagogisessa arvioinnissa merkittävää tuoda ajoissa huoli oppilaan tilanteesta
- Aineopettajien ja luokanohjaajien rooli vahvistuu pedagogisen arvion , oppimissuunnitelman, pedagogisen suunnitelman sekä HOJKS tekemisessä.

Tehtävä 4.

- Kannatetaan Norssien välistä tiivistä yhteistyötä esim. hallinnollisten päätösten tekemisessä
- Lisäksi tarvitaan myös kuntien ja kaupunkien oppilashuoltotyöryhmien kanssa yhteistoimintaa
- Yhteiset lomakkeet, huom. opetushallituksen erilaiset lomakkeet

Tehtävä 5.

- Dokumentointi ja kirjaamisvelvollisuus lisääntyy
- Yleinen tuki on opettajien vastuulla
- Miten toiset aineopettajat saavat tietoa toisen opettajan antamasta tuesta oppilaalle
- Hiljaisen tiedon siirtyminen opettajalta toiselle

Tehtävä 7.

- Koulutusta tarvitaan
- Miten tietoisuutta jaetaan opetusharjoittelijoille sekä käytännön mallit
- Esimerkiksi samanaikaisopetuksen toteuttaminen, eriyttäminen, palkitus eri oppiaineiden kohdalla
- Miten lakiuudistus lanseerataan koulun kaikille opettajille

Ryhmä 5

Jäsenet:

Arja Rintala

Pirkko Manner

Pipsa Raivio

Tiina Annevirta

Sarra Maala

Ari Heino

1. Mitä asioita, teemoja päivän alustuksista on erityisesti jäänyt sinulle mieleen?

- Paljon uutta, monet 1. kertaa vastaavassa koulutuksessa
- Miten keskusteleavuus, yhdessä tekeminen jne. viedään käytäntöön?
  - Erityispedagogiikkaa ei juuri käsitellä “tavallisessa” opettajankoulutuksessa
  - Myös työssä olevat opettajat tarvitsevat koulutusta pian
    - Asiaa ei tuoda keskeneräisenä (mutta ei liian myöhään)
    - Toisaalta moni tekee jo työtä, joka voidaan mieltää “yleiseksi tueksi”; kaikissa kouluissa muutos ei tule olemaan hirveän suuri, suurempi aineenopettajapuolella
  - Asiasta keskusteltava tiedekunnan tasolla (didaktikot + opettajat)
  - Tampereella ollut opiskelijoille luento kolmiportaisesta tuesta
- Pedagogisen arvion painoarvo
- Kysymykset, joiden avulla prosessia viedään eteenpäin
- Eriteltävä selkeästi, mitkä konkreettiset asiat kuuluvat yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen (myös opettajakoulutuksessa)

2. Miten siirrytään tasolta toiselle niin, että oppilaan oikeus toteutuu?

- Jos oppilas siirtyy kunnan koulusta norssiin, pitäisi lomakkeiden olla yhteensopivia
- Kuka missäkin koulussa tekee päätöksiä? Onko yhtenäinen linja?
- Millaista yhteistyötä kunnan/ympäristökuntien kanssa on tehtävä?

3. Miten ja missä vaiheessa opetusharjoittelussa otetaan esille sekä teoriassa että käytännön harjoittelussa uudet lainmuutokset?

- Tällä hetkellä oman oppiaineen ohella melko vähän tietoa erityisopetusasioista
- Tilanne nyt: lo-koulutus: 2. vuonna yleinen tuki, syventävissä enemmän; ao-koulutuksessa 2 op
- ensin teoriaa, jotta käytännössä havaitaan tapaukset
- Vanhan ja uuden järjestelmän vertailu rinnakkain, jotta nähdään muutokset
- eNorssin sivuille erilaisia lomakkeita

6. Mitä jatkoa/seurantaä toivotte tälle koulutuspäivälle?

- Norssien välinen linjaus käytänteistä
- Case-pohjaista, konkreettista koulutusta (omien tapausten käsittelyä), lomakkeisiin liittyen
- Pidemmät koulutukset mahdollisia varmaan vain alueellisesti - paikallisia kouluttajia siis tarvitaan

OPPILAAN TUEN MUUTOKSET KOSKEVAT MEITÄ KAIKKIA- koulutus 24.1.2011

RYHMÄN 6 POHDINTAA

Ryhmämme ehti pohtia listan kysymyksistä kolmea. Tässä niistä tiivistys.

Kysymys 3.

Ryhmämme jäsenet olivat sitä mieltä, että opetusharjoittelussa olisi hyvä pitää erityisopetuksen asioita esillä koko opiskeluajan. Lain muutosta olisi hyvä käsitellä niin alkuvaiheen harjoittelijoiden kuin jo opinnoissaan pidemmällä olevien harjoittelijoiden kanssa. Pidemmällä olevat opiskelijat pystyisivät prosessoimaan tietoa paremmin, mutta myös alkupäässä oleville on tieto tuotettava, varsinkin, jos osa näistä valitsee myöhempien harjoittelujen suorittamisen muualla kuin normaalikoulussa. Tärkeintä olisi varmistaa, että tieto saavuttaa kaikki. Aiheesta on pidetty ja pidetään luentoja. Se koettiin hyväksi menetelmäksi.

Kysymys 4.

Ryhmässämme tuli esille, että monilla paikkakunnilla normaalikoulu ja kaupunki ovat tehneet tässä asiassa yhteistyötä. Kaupunkien suunnitelmat ovat kuitenkin pidemmällä kuin normaalikoulujen. Kaupunkien kanssa yhteistyön tekeminen koettiin ryhmässämme positiiviseksi. Tiettyjen linjausten on hyvä lasten kannalta olla kaupungin mukaisia. Lomakkeiden yhteinen käyttö kaupunkien kanssa kenties mahdollista. Ryhmässämme oltiin tyytyväisiä ja halukkaita olemaan kaupungin kanssa yhteistyössä, toiset kaipasivat myös norssien välille yhteistyötä tässä asiassa. Mahdollisuutta rakentaa ns. lomakepankki esimerkiksi e-norssiin pohdittiin. Olisiko mahdollista laittaa verkkoon eri lomakkeet ja sieltä ne olisivat kaikkien nähtävissä?

Kysymys 7.

Päivä koettiin erinomaiseksi ja pohdittiin, miten olisi mahdollista saada tällaiset koulutukset useampien ulottuville. Kaikkia kun ei voida samaan aikaan päästää kouluttautumaan. Muutamien asioiden pohjalta toivottiin yhteisiä linjauksia norssien välille. Tällaisia olivat resursointi, päätösten teko (rehtorin ja päätösten asema – kuka päättää mistäkin ja kuka voi allekirjoittaa mitäkin), valitusreitit.

Samanaikaisopetus/yhteistoiminnallinen opetus herätti paljon kiinnostusta ryhmässämme ja tästä aiheesta toivottiin "koulutusta"/teemapäivää konkreettisten tapausten pohjalta. Helsingissä oli tällainen ilmeisesti ollutkin ja se oli ollut ilmeisen menestynyt.

OPPILAAN KOLMIPORTAINEN TUKI KOSKEE MEITÄ KAIKKIA / ryhmä 7

Kysymys 1:

- Nousevatko kaavakkeet liian tärkeään rooliin – mikä merkitys niillä on?
- Ei lomakkeita lomakkeiden takia vaan niistä on kehitettävä toimiva, joustava ja käyttökelpoinen työkalu
- Mitä kaavakkeita käytetään – Yleensä kunnassa käytössä olevia, joita voidaan osittain itse muokata
- Mikä tulee olemaan OHR:n rooli, uuden toimintakulttuurin luominen
- Kaivataan pedagogiseen tarkkailuun välineistöä
- Dokumentaatio – tiedon siirtäminen – yhteiset ohjeet olisivat tarpeen
- Miten dokumentoitua tietoa arkistoidaan – kuinka kauan –salassapito ja tiedonsiirtoa koskevat seikat
- Miten koulun vaihdossa toimitaan – Mitä siirretään mitä ei?

Kysymys 4:

- Norssien yhteiset toimintamuodot hyväksi
- Harjoittelun suhteen hyvä, että samat toiminnat
- eNorssin kautta, yhteinen
- Oppilasta koskevat kaavakkeet mielellään oman kunnan mukaan
- Erityisen tuen päätöksen teko – Pitääkö norsseilla olla yhteinen käytäntö

Kysymys 7:

- Miten opettajakunta/opiskelijat koulutetaan "uuteen ajatteluun"?
- Yleisopetuksen käyttöön kaikki yleisen tuen tarjoamat mahdollisuudet
  - mitä ovat? (Lahdes, POPS I ja POPS II)
  - miten saadaan käyttöön?
  - resurssointi
  - koulutus
- resurssit uudelleen jakoon – miten olevia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää uudella tavalla
- ideapankit, käytäntöjen jakamista